

پرده پرده تا وصال

(شرح جامع اصطلاحات و مشکلات کشف المحجوب هجویری)

جلد دوم

دکتر رضا اقدامی

دکتر هاجر خادم

با مقدمه

دکتر اکرم رحمانی

انتشارات سفیر زدهال

سرشناسه

عنوان قراردادی

عنوان اصلی: پدیدآور

منشخصات نشر

مشخصات طبع

شابک

وضعیت فهرست‌نویسی

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده‌بندی کنگره

رده‌بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

خادم، هاجر، ۱۳۶۶

کشف‌المحجوب، شرح

پس‌دره پسرده تا وصال: شرح جامع اصطلاحات و

مشکلات کشف‌المحجوب هجویری/ هاجر خادم،

رضا اقدامی؛ با مقدمه اکرم رحمانی

تهران: سفیراردهال، ۱۳۹۶

ج ۲

دوره: ۵۷۲-۷-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸

ج ۳: ۵۷۰-۳-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸

ج ۴: ۵۱-۵-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸

ج ۵

هجویری، علی بن عثمانی، ۴۶۵ق. کشف‌المحجوب

-- نقد و ترجمه

تصوف

Sufism

عرفان

Mysticism

نثر فارسی -- قرن ۵ق. -- شرح و نقد

Persian prose literature - 11th

century - History and criticism

اقدامی، رضا، ۱۳۶۶

رحمانی، اکرم، ۱۳۴۳، مقدمه‌نویس

هجویری، علی بن عثمانی، ۴۶۵ق.

کشف‌المحجوب، شرح

BP۲۸۲/۷-۳۵۰۴۲۳ ۱۳۹۶

۲۹۷/۸۴

۵۰۳۶۵۶۹

انتشارات سفیر اردغال

پرده پرده تا وصال

(شرح جامع اصطلاحات و مشکلات کشف المحجوب هجویری)

دکتر هاجر خادم

دکتر رضا اقدامی

با مقدمه

دکتر اکرم رحمانی

جلد دوم

شابک جلد دوم: ۰ - ۵۷۱ - ۳۱ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک دوره: ۷ - ۵۷۲ - ۱۱۳ - ۱۰۰ - ۹۷۸

صفحه‌آرایی، طراحی جلد: واحد آماده‌سازی نشر سفیر اردغال، لیتو و چاپ و صحافی: سفیر اردغال

قیمت دو جلد: ۱۰۰۰۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

شماره نشر: ۱ - ۶۲۲

شمارگان: ۵۵۰ نسخه

نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتح، خیابان سمیه، روبه روی بانک ملی ایران، پست‌مان ۱۱۸، واحد ۴

کد پستی: ۷۴۷۱۵ - ۱۵۸۱۸

تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۸۹۸ - ۸۸۳۱۹۳۴۲

www.safirardehal.ir

© حق چاپ: ۱۳۹۷ email: safirardehal@yahoo.com

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

١١	مقدمه
١٩	پیشگفتار
٢٥	باب فی فرة فرقههم ومذاهبهم و آیاتهم و مقاماتهم و حکایاتهم
٣٢	اما الراسية
٣٩	الكلام فی تتيقة رصا
٥٤	فصل
٦٠	الفرق بين المقام و الحاح
٧٢	اما القصارية
٧٩	اما الطيفورية
٨٢	الكلام فی السكر و الصحو
٩٥	اما الجنيدية
٩٧	اما النورية
٩٩	الكلام فی حقيقة الايثار
١١٥	وام السهلية
١١٨	الكلام فی حقيقة النفس و معنى الهوى
١٣١	فصل
١٣٣	الكلام فی مجامدات النفس
١٥١	الكلام فی حقيقة الهوى
١٤٣	اما الحكيمية
١٤٤	الكلام فی اثبات الولاية

١٦٩	فصل
١٧٨	فصل
١٨٥	الكلام في اثبات الكرامات
١٩٠	الكلام في الفرق بين المعجزات و الكرامات
١٩٦	الكلام في اظهار جنس المعجزة على يدى من يدعى الالهية
٢١٢	الكلام في ذكر كراماتهم
٢٣١	الكلام في تفضيل الانبياء على الاولياء
٢٤١	الكلام في تفضيل الانبياء و الاولياء على الملائكة و المؤمنين أيضاً
٢٤٨	اما الخرازية
٢٤٨	الكلام في الفناء
٢٥٩	فصل
٢٦٣	و اما الحقيقية
٢٦٦	الكلام في الغيبة و الحضور
٢٧٧	اما السيارية
٢٧٩	الكلام في الجمع و التفرقة
٢٨٩	فصل
٢٩٩	اما الحلوليه، لعنهم الله
٣٠٢	الكلام في الروح
٣١٢	فصل
٣١٦	كشف الحجاب الأول في معرفة الله، تعالى
٣١٨	فصل
٣٣٥	فصل
٣٤٣	كشف الحجاب الثاني في التوحيد
٣٥١	فصل

٣٤٢	كشفت الحجاب الثالث في الايمان
٣٤٧	فصل
٣٧٤	كشفت الحجاب الرابع في الطهارة
٣٨٥	باب التوبة و ما يتعلّق بها
٣٩٥	فصل
٣٩٧	فصل
٣٩٩	كشفت الحجاب الخامس في الصلوة
٤٠٤	فصل
٤١٥	باب المحبة و ايتعلّق بها
٤٢١	فصل
٤٢٣	كيفية المحبة من الله تعالى بأولاده من اوليائه إلى حضرته
٤٢٧	فصل
٤٣٣	فصل
٤٣٥	فصل
٤٤٠	كشفت الحجاب السادس في الزكوة
٤٤٥	فصل
٤٤٧	باب الجود و السخا
٤٥٤	كشفت الحجاب السابع في الصوم
٤٦٥	باب الجوع
٤٧٤	كشفت الحجاب الثامن في الحج
٤٨٥	باب المشاهدات
٤٩٧	كشفت الحجاب التاسع في الصّحة مع آدابها و أحكامها
٥٠٥	باب الصّحة و ما يتعلّق بها
٥١٣	باب آدابهم في الصّحة

٥١٩	فصل
٥٢٣	بابُ آدابِ الإقامة في الصَّحبة
٥٤١	باب آدابهم في الأكل
٥٥١	بابُ نومهم في السَّقرِ والحضر
٥٧٣	بابُ آدابهم في السَّؤالِ وتركه
٥٧٩	باب آدابهم في التَّزويجِ والتَّجريد
٥٩٢	كشفُ الحجابِ العاشرِ في بيانِ منطقتهم و حدودِ أفعالهم و حقائقِ معانيهم
٥٩٧	فمن ذلك: الحال و الوقت، و الفرق بينهما
٦٠٦	من ذلك: المقام و التَّمكين، و الفرق بينهما
٦١٣	و من ذلك: الحاضر و المكاشفة، و الفرق بينهما
٦٢٠	و من ذلك: القبض و التمسك، و الفرق بينهما
٦٢٦	و من ذلك: الأنس و الهيبة، و الفرق بينهما
٦٣١	و من ذلك: القهز و اللطف، و الفرق بينهما
٦٣٥	و من ذلك: التَّفري و الاثبات، و الفرق بينهما
٦٤١	و من ذلك: المسامرةُ و المحادثة، و الفرق بينهما
٦٤٤	و من ذلك: علم اليقين و عين اليقين، و الفرق بينهما
٦٤٦	و من ذلك: العلم و المعرفة، و الفرق بينهما
٦٤٨	و من ذلك: الشَّرِيعَةُ و الحقيقةُ، و الفرق بينهما
٦٧٨	كشف الحجابِ الحادي عشرِ في السَّماعِ و بيانِ انواعه
٦٨٣	بابُ سماعِ القرآنِ و ما يتعلَّقُ به
٦٩٥	فصل
٦٩٧	بابُ سماعِ الشَّعرِ و ما يتعلَّقُ به
٧٠٣	بابُ سماعِ الاصواتِ و الالحن
٧١٣	بابُ أحكامِ السَّماعِ

٧١٨	فصل
٧٢٥	بابُ اختلافِهم في السماع
٧٣١	فصل
٧٤٢	فصل
٧٤٩	باب الوجد والوجود والتواجد و مراتبه
٧٥٩	باب الرقص
٧٦٢	النظر في الأحداث
٧٦٣	باب الخرة
٧٦٧	باب آداب السماع
٧٧١	فهرست منابع و ماخذ
٧٨٧	نمايه

www.ketab.ir

مقدمه

هست کلید در گنج حکیم

بسم الله الرحمن الرحيم

شکر و سپاس و حمد و ثناء، خدایی را سزد که عالم ضمائر است و دانندهٔ سرایر. خالق‌ی که دقایق حکمتش در آفرینش انسان بی‌پایان است و حقایق قدرتش خارج از حد و بیان. درود و سلام بر پیامبر عظیم‌الشان اسلام، حضرت محمد(ص) که بر انبیا سید و سند فاخر است و مقصود کلی از انشاء عالم و ابداع و ایجاد آدم وجود او بوده، چنانکه فرمود: «لولاک لما خلقت الافلاک»

استاد ابوالحسن علی بن عثمان بن ابی‌علی جلابی غزنوی هجویری از اکابر و بزرگان اهل تصوف، در قرن پنجم هجری و معاصر امام سید ابوالخیر بوده و در شریعت از مذهب امام ابوحنیفه و در طریقت از مسلک جریده پیروی می‌کرد. او سالیان طولانی رنج سفر را تحمل و از محضر علما و مشایخ بزرگ فضل برد و به کسب علم و معرفت پرداخت و سرانجام در هیأت یک صوفی راستین و در کسوت مروّجی امین و با علاقه و ایمان به هند رفت و با نیروی عشق و محبت به نشر حقایق اسلام پرداخت و روح تازه‌ی در کالبد مردم آن دیار دمید.

علی بن عثمان بن علی جلابی هجویری غزنوی، صاحب کتاب کشف‌المحجوب است. بیشترین اطلاعاتی که از این شخصیت ناشناخته به دست می‌آید، از کتاب خود اوست. او در ابتدای کتاب، تأکید می‌کند که به دلیل جلوگیری از انتقال

اثرش، اسم خود را در چندین جای کتاب ثبت کرده است. حدود بیست و هشت بار در جای جای کتاب، نام خود را به طور کامل ذکر می کند. گویا آثار دیگری از او به این شکل به سرقت رفته بود. سارقان آثار او، وقتی نام نویسنده را روی کتاب نمی دیدند، به نام خود می زدند و تکثیر می کردند.^۱

هجویری از این اتفاق بسیار آزرده خاطر شده و در کتابش به صراحت به این مسأله اشاره کرده است. او یکی از مشکلات نویسندگان آن دوره را مطرح کرده و صادقانه درباره آن مال ادبی سخن به میان آورده است. به همین دلیل به صراحت می توان بیان داشته که در چنه کتاب وی از وقایع آن روزگار اطلاعات خوبی را به خواننده ارایه داده است.

ناشناختگی علی هجویری به حدی است که حتی سال های زندگی او به درستی مشخص نیست. اما از قرآنی می توان دوره زندگی او را تخمین زد. جلاب و هجویر از محله های شهر غزنین بود. غزنین پایتخت حکومت غزنویان و مربوط به قرن پنجم هجری بود. از طرفی، در تاریخ کرمانشاه عطار در قرن ششم، نام او ذکر شده است. بنابراین می توان هجویری را متعلق به قرن چهارم و پنجم دانست. آرامگاه او در لاهور پاکستان قرار دارد و به «داتا دربار» معروف است.

در پاکستان او را به نام «داتا گنج بخش» می شناسند و بسیار مورد احترام است. او پس از تحصیل علوم متداول آن دوره، به دلیل نام علمی سخت سفر بست. او به دیدار مشایخ می رفت و کسب معرفت می کرد. یکی از دغدغه های هجویری، انحرافات بود که در عرفان و عرفا ایجاد شده بود. زیرا به دلیل این انحرافات، نگاه مردم به اهل سلوک، تغییر کرده بود و خوب و بد را یکی می شمردند.

هجویری اهل رسم نبوده زیرا او معمولاً چیزی از آلات و ابزار اهل رسم با خود همراه نداشت.^۲ بیشتر از آن که به ظواهر سلوک پردازد، به کشف حقیقت مشغول بوده است.

۱. «چون جهله این علم...» (انصاری، ۱۳۷: ۱)

۲. «از آلت اهل رسم با من هیچ نبود بجز عصا و رکوه بی.» (همان: ۷۷)

وی در بخشی از این کتاب به معرفی بزرگان اهل تصوف و مشایخ پرداخته و جویندگان عرفان را به خوبی راهنمایی می‌نماید به طوری که کتب متصوفه پیش از خود را تحت تأثیر قرار داده و در آثار دیگر عرفای پس از خود همچون عطار و جامی تأثیر به سزایی داشته است. زیرا در کتب ایشان از کشف المحجوب فراوان یاد شده است. هجویری کوشیده است تا در این کتاب، پرده از حقیقت عقاید صوفیان بردارد.

به برکت سیر و سیاحت او در بسیاری از شهرها همچون سرخس، مرو، طوس، نیشابور، بسطام و...، بخش اعظم جهان اسلام آن روزگار را دیده است و محضر مشایخ بزرگ را درک کرده است. این دیدارها با اهداف گوناگونی همچون صحبت و الفت و یاد آمدن به سلک بریدن و نگاه تنها به دیدار، محدود بوده است.

در این سفرها به دیدار بسیاری از بزرگان «باب عمر» که شیخ فرغانه و پیری مقیم بود رفته و همچنین در مرو با احمد نجر سمقندی دیدار داشته است.

از مشایخ و اساتیدی که هجویری در محضر آنها کسب معرفت می‌کرد می‌توان به: ابوالفضل ختلی، ابوالقاسم گرکانی، ابوالعباس شقانی، مظفر حمدان، ابوالقاسم قشیری اشاره کرد. هجویری آثار متنوعی دارد که از این میان، تنها کشف المحجوب به دست ما رسیده است. او در کتاب کشف المحجوب به همه یا بعضی از این آثار اشاره کرده است:

اسرار الخرق و الملوّات^۱

دیوان شعر^۲

منهاج الدین^۳

۱. «مراندین معنی کتابی ست مفرد.» (همان: ۶۳)

۲. «یکی آنک دیوان شعرم بخواست و باز گرفت.» (همان: ۲)

۳. «کتاب کردم هم اندر طریقت تصوف نام آن منهاج الدین.» (همان: ۲)

البيان لأهل العيان^۱فنا و بقا^۲الرعايه لحقوق الله، تعالى^۳

کشف المحجوب

علی‌رغم اینکه هجویری در مباحث گوناگون از دیگر آثار خود همچون اسرار الخرق و الملونات، البيان لاهل العیان و... نام برده است، اما امروزه جز کتاب کشف المحجوب اثر دیگری در دسترس نیست. گرچه از نااهلانی که بعضی آثار او را با تغییر نام مؤلف از آن حویث ساخته‌اند نالیده است. اما می‌توان بر این باور بود که حوادث روزگار و سبک زندگی و سفرهای فراوان او سبب مفقود گشتن دیگر آثار او شده باشد.

اکثر کتب صوفیه پیش از هجویری به زبان عربی بوده‌اند. کشف المحجوب پس از شرح تعرف، نخستین کتاب مرقم به زبان فارسی است.

مذهب هجویری حنفی است که در رعایت شریعت و اعمال دینی طبق قواعد این مذهب، بسیار اصرار دارد و در شرح مسائل تصوف همه جا مراعات شریعت را لازم شمرده است. حتی در مواردی مثل سماع و رقص و خرقه دریدن که از آداب رایج صوفیان بوده است، بین مراعات شرع و رسم صوفیان سختی وفاق برقرار می‌کند و ناچار می‌شود که حرمت آنها را طبق موازین شرع بپذیرد.

ویژگی‌های سبکی و دستوری کتاب کشف المحجوب

۱. استفاده از لغات عربی دشوار. مانند: صعاليك، دقائق، اعيان، استعاذت، كبار، صرّه، اخيار و...

۱. «من اندر این معنی در حال بدایت کتابی ساخته ام و مر آنرا کتاب البيان لاهل العیان نام نهاده.» (همان: ۳۳۳)

۲. «و ما را ازین جنس سخنانیست اندر کتاب فنا و بقا.» (همان: ۶۷)

۳. «کتابی مطول تر باید ظلمید که کرده‌ام آنرا الرعايه بحقوق الله تعالى نام کرده‌ام.» (همان: ۶۰)

۲. استعمال اصطلاحات عرفانی. مانند: شوق، وجد، صدق، طریقت، تسلیم، همّت،

سالک و...

۳. کاربرد انواع سجع^۱

۴. حذف فعل به قرینه لفظی و معنوی

۵. موازنه

۶. حذف حروف اضافه

۷. حذف شناسه فعل به قرینه^۲

۸. حشر

۹. استعمال یا استمرار

۱۰. استعمال می (شناسه استمرار) قبل از فعل پیشوندی

۱۱. عبارت وصفی

۱۲. جمله‌های شرطی

۱۳. فعل مجهول

به گفته جلابی هجویری، شیوه نگارش این کتاب بر اساس پرسشی است که یکی از دوستان و همشهریان (ابوسعید هجویری)، از من درباره موضوعات گوناگون که برای طالبان تصوف مطرح بوده می‌پرسد. مؤلف کشف المحجوب با انگیزه پاسخ به آن سوالات به نگارش این کتاب پرداخت و از آنجا که این متن پاسخی برای تنویر ذهن جوینده است، از نثری زلال و روشن برخوردار است.

مطالب مطرح شده در کشف المحجوب از این قرار است:

۱. مقدمه

این کتاب شامل یک مقدمه است که در آن سبب تألیف کتاب را بیان نموده و درباره موضوع، نام نویسنده، وجه تسمیه و دلیل تألیف کتاب سخن گفته است.

۱. «چون کسی به طریقت آشنا بود، وراقبا چون عبا بود.» (همان: ۵۳)

۲. «خبرزه می‌خوردند و پوست بر سر من می‌انداخت (می‌انداختند) بر وجه طیب.» (همان: ۷۸)